

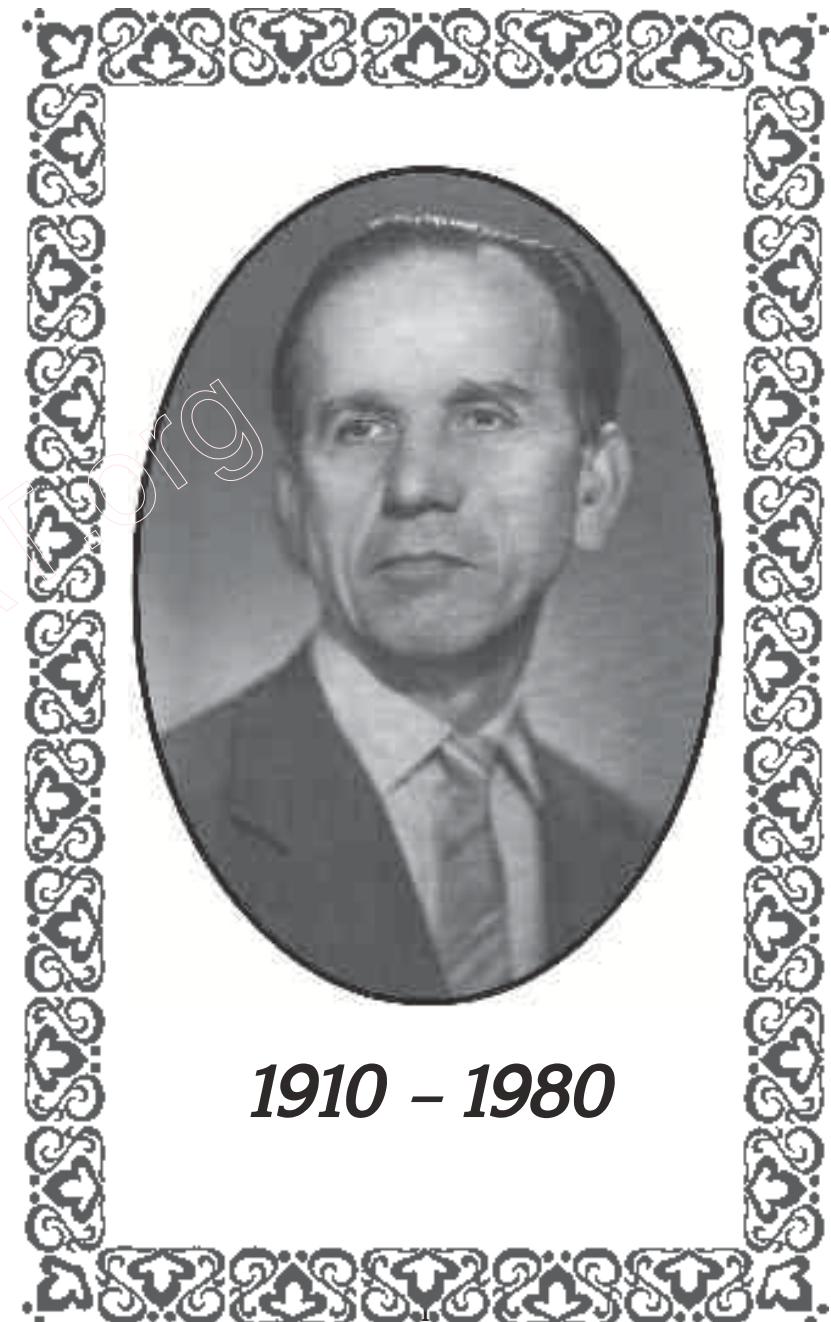

Луцкевіч, Ляйон
Войцік, Галіна
“Антон Антановіч”
(сэрыя “Партрэты Віленчукоў”)

Вільня, 2002

рэдактар Алег Мінкін
тэхнічны рэдактар Святлана Шарэйка

Віленскі цэнтар грамадзкіх ініцыятываў
“Дэмакратыя для Беларусі”
2001 Vilnius, a/d 1021, Lithuania
<http://www.runbel.lt>
Наклад 100

1910 – 1980

Усё сваё жыцьцё прафэсар Віленскага Ўніверсytetu Антон Антановіч прысьвяціў дасьаваньням кітабаў, рукапісных помнікаў 16-17 ст., напісаных арабскім шрыфтам на старабеларускай і польскай мовах. Працы праф. А. Антановіча зьявіліся бязцэнным укладам у развіцьці беларусістыкі, у выяўленні спэцыфікі ў ролі старабеларускай мовы – дзяржаўнай мовы ВКЛ, папярэдніцы нашай сучаснай літаратурнай мовы. Публікатка выдадзеная на сродкі дачкі А. Антановіча Ганны Кэнэ.

кай Дэмакратычнай Рэспублікі на ейную заяву аб зацьверджаньні тэмы адказала, што НДР не зацікаўленая ў такой тэме. На гэтым усё ў закончылася. Аднак у Віленскім Універсytete знайшліся людзі, якія працягваюць працу праф. Антановіча. У 2001 г. супрацоўніца катэдры славістыкі ВУ Галіна Мішкінене выдавала кніжку "Найстарэшыя рукапісы літоўскіх татараў. Графіка, транслітэрацыя, пераказ, структура ў змены тэкстаў". Гэтая кніжка зъяўляецца дапаможнікам для студэнтаў-славістаў. У ёй, апрача харектарыстыкі тэкстаў, ёсьць і самыя тэксты, пададзеныя ў транслітэрацыі, так што студэнты могуць аналізаваць іхнью старабеларускую мову. Пр. Г. Мішкінене кіруе працай дзяцей магістрантак, якія таксама займаюцца татарскімі тэкстамі, напісанымі па-беларуску.

Цяпер на катэдры славістыкі Віленскага Ўніверсytetu ёсьць толькі адзін чалавек, які асабіста знаў, і то адзін толькі год, праф. Антона Антановіча. Гэта праф. Валеры Чэкман. Ён успамінае свайго старэйшага калегу зь вялікай пашанай як на-вукоўца ў пэдагога.

Людзі адыходзяць у нябыт, але застаюцца іхныя духовыя здабыткі, іхныя працы. Уклад праф. Антона Антановіча ў беларусістыку сапраўды вялікі, ягоныя дзяявіе дысэртацыі, шматлікія артыкулы ды незакончаныя працы (хрэстаматыя, слоўнік) - гэта багаты матар'ял для далейшага дасьледаваньня старабеларускай мовы. А сам праф. Антановіч, хаця ў ня быў ведамы шырокай беларускай грамадзкасцю, дзяля спэцыфікі сваіх досьледаў, - заслугоўвае, каб пра яго ведалі, помнілі ў цанілі. Ён быў чалавекам, якому ўдалося зъдзеўсьніць мару свайго жыцьця!

Vilnius"), і доктар-стаматоляг Баляслау Грабінскі, які пасъля вайны жыў у Каліфорніі. У П. Сергіевіча А. Антановіч напэўна сустракаўся зь Янкам Шутовічам, апошнім дырэктарам Беларускага Музэю. Пасъля вайны ў А. Антановіча зъявіліся новыя знаёмыя: з паэтам П. Глебкам, філёлягам, супрацоўнікам Беларусай АН Аркадзем Жураўскім, з жывучым у Маскве гісторыкам Мікалаем Улашчыкам ды інш. З 1956 г. сям'я Антановічаў жыла ва ўласным доме на вул. Мілдос, 21. Там іх наведавалі сябры й знаёмыя. Цяпер у гэтым доме жыве наймалодшы сын Антановічаў Юры з жонкай і дачкою.

Прафэсар Антановіч працаваў над тэкстамі для будучай хрэстаматыі (16-17 ст.), але здароўе не дазваляла інтэнсыўна займацца гэтаі працай. За год да свае съмерці ён неяк сказаў у вузкім коле сяброў, што не байцца съмерці, бо зрабіў галоўнае ў сваім жыцьці - дасьледаваў помнікі старабеларускай мовы. Памёр Антон Антановіч 17 снежня 1980 г., пахаваны на Еўфрасіньнеўскіх могілках на Ліпоўцы (Liepkalnis).

Антон Антановіч пакінуў пасъля сябе багатую спадчыну: апрача шматлікіх артыкулаў і звязох дысертаций, ім падрыхтаваныя, пісаныя арабскім пісьмом на старабеларускай мове тэксты для будучай хрэстаматыі, калекцыя рукапісных тэкстаў 16-17 ст. у фатакопіях, мікрофільмах, электраграфічных копіях, матар'ялы для слоўніка да тэкстаў кітабаў. Сабраныя ім рукапісныя тэксты, аль-кітабы, тэфсіры, тэджкіды зь пераказам на беларускую або польскую мову ды іншыя матар'ялы знаходзяцца сёньня ў Рукапісным аддзеле Бібліятэкі Віленскага Ўніверсytetu, там, дзе пачынаў сваю навуковую працу праф. Антановіч.

На жаль, ніхто зь ягоных дзяцей не пайшоў сълядамі бацькі, не працягваў ягонаі працы. Дачка Ганна ўспамінае, што яна зьбіралася працаваць у гэтаі галіне, вывучыла ўжо арабскі альфабет і магла чытаць тэксты, пісаныя гэтым шрыфтам. У 1964 г. яна мела намер пачаць працу над дысертацияй паводле тэмы аль-кітабаў, але ў звязку зь сямейнымі абставінамі пераехала ў Бэрлін і Міністэрства вышэйшай асьветы Нямеч-

Сярод пісьменных помнікаў на старабеларускай мове асаблівае мейсца займаюць Аль-Кітабы - кнігі татараў, пісаныя арабскім шрыфтам па-беларуску. Яны адносяцца да 16-17 ст. На тэрыторыі ВКЛ татары пасяліліся ў канцы 14-пачатку 17 ст., часткова гэта былі палонныя, захопленыя падчас бітваў, часткова перасяленцы, якія пасяліліся на запрашэнне Вялікага князя Вітаўта. Апынуўшыся ў асяродзьдзі, дзе насельніцтва гаварыла па-беларуску, татары хутка асыміваліся, стравілі сваю мову, захаваўшы аднак рэлігію - засталіся мусульманамі. Беларускай мовай татары карысталіся ня толькі ў побыце, у сям'і, у контактах з суседзямі, але й пры складанні сваіх кнігаў - Аль-Кітабаў. Кітабы - рукапісныя зборнікі пра жыцьцё ў гэйнасьць Магамеда ў ягоных паплечнікаў, біблейскія легенды, апісаныне мусульманскіх абраадаў, павучальныя гісторыі ў нават прыгодніцкія аповесці ў казкі.

Гэтыя своеасаблівіяя помнікі старабеларускага пісьменства прыцягвалі ўвагу многіх дасьледчыкаў, беларускіх, польскіх, расейскіх, німецкіх, такіх як Г. Флейшэр, А. Мухлінскі, І. Луцкевіч, Я. Станкевіч, Я. Карскі, І. Крачкоўскі, В. Вольскі, А. Заянчкоўскі, М. Канапацкі ды інш. Наг кітабамі ў іншымі татарскімі рукапісамі, помнікамі старабеларускай мовы, працаваў і прафэсар Віленскага Ўніверсytetu Антон Антановіч.

Антон Антановіч нарадзіўся 4 чэрвеня 1910 г. у вёсцы Козлы недалёка ад Баранавічаў у беднай сялянскай сям'і. Дзяцін-

ства ў яго было цяжкое, бацькам нялёгка было пракарміць, адзець і абуць дзяцей. А тут яшчэ пачалася Першая сусьветная вайна. Чытакъ малы Антось навучыўся аг салдатаў, якія стаялі ў іх на кватэры. Вучыўся па малітоўніку, адзінай кніжцы ў дому, чытаў яго так часта, што ўсе малітывы вывучыў напамяць. У школу пайшоў ужо 11-гадовым хлопцам. Школа была польская, і ня праста было вясковым дзесяцям вучыцца на чужой мове, тым больш, што настаўнікамі былі палякі з Цэнтральнай Польшчы, якія ня ведалі ўсе не хацелі ведаць беларускай мовы. У 1928 г. Антось закончыў польскую сяміклясную школу (Siedmioklasowa Publicyna Szkoła imienia A. Mickiewicza). Хлопец быў здольны, добра авалодаў польскай мовай і школу закончыў з агульной адзнакай "выдатна".

18-гадовы юнак думаў цяпер аб тым, каб здабыць нейкую прафесію, і вось ён паступіў у Тэхнічную школу ў Вільні. І гэтак з 1928 г. ён жыве, вучыцца, а пасля ў працуе ў Вільні. Тэхнічную школу Антановіч закончыў па спэцыяльнасці тэхнік-правозчык. Але напачатку 30-ых гг. і чалавеку маючаму прафесію знайсці работу па спэцыяльнасці было ня лёгка. Асабліва цяжка было ўладавацца на працу прадстаўнікам нацыянальных меншасцяў: беларусам, літоўцам, расейцам. Даво-

Вясельны здымак Алены й Антона Антановічаў. 1933 г.

падымаючыся ўгару: студэнт, філёляг-славіст - супрацоўнік університетскай бібліятэці, выкладчык, кандыдат філялягічных навукаў, дацэнт, доктар філялягічных навукаў, прафэсар. За гэтых 35 гадоў ён мала й зьмяніўся, заўсёды заставаўся такі самы: худы, можа на твары паболела зморшчынаў, заўсёды падцягнуты, акуратна адзеты. Ён заўсёды быў съціплы, у ім было нешта такое, што змушала людзей адносіцца да яго з асаблівасцю пашанаю. Заўсёды ветлівы, ён умеў і ў вострай палеміцы знаходзіць словаў, якія не абражалі суразмоўніка, уважаў, што кожны павінны трymаць сябе ў рамках людзкой прызвітасці.

Нягледзячы на сваю занятасць, выкладчыцкую працу ён паспяхова спалучаў з навуковай дзеянасцю, ён знаходзіў час і для сям'і, і для гобі - каляровай фатаграфіі, занятку яшчэ рэдактара ў той час, і для сяброў. Сярод віленскіх беларусаў ён меў нямала прыяцеляў: сярод іх быў мастак Пётра Сергіевіч, які зрабіў партрэт прафэсара Антановіча. Гэты партрэт быў выстаўлены на выставе П. Сергіевіча з нагоды 80-гадовага юбілею мастака. На жаль, далейшы лёс партрэту невядомы. Сергіевіч быў хросным бацькам сына А. Антановіча Яраслава (ён ужо не жыве), і з нагоды розных сьвятаў дарыў дзецям сябра свае неўлічкі пэйзажыкі. Сябраваў Антановіч і з Станіславам Станкевічам - кнігаром. Гэтае сяброўства, можна сказаць, перайшло ў наступнае пакаленіне - Міраслава Станкевіч (Русак) сябре ў цяпер з Ганнай Антановіч (Кэнэ), яны лістуюцца, Ганна наведвае Вільню.

З Мар'яном Пецюковічам - этнографам, грамадзкім дзеячом - Антановіч сябраваў аж да канца свайго жыцця. Пасьля павароту з лягеру ў перад выездам да сям'і ў Польшчу Пецюковіч на некалькі дзён затрымаўся ў Вільні ѹ жыў якраз у свайго сябра Антона. Дочки М. Пецюковіча, старэйшая Міраслава Штолльберг-Быблюк і малодшая Марыля Пецюковіч, добра помніць гэтае сяброўства. Сярод сяброў-віленчукоў быў і Владас Дрэма, колішні супрацоўнік Беларускага Музэю ім. І. Луцкевіча, пасьля ведамы літоўскі мастацтвазнаўца ѹ графік, аўтар унікальной кнігі пра Вільню "Загінувшая Вільня" ("Dinges

дзілася шукаць якой-небудзь работы. Антановіч працаваў рабочым пры ўпрадкаваньні берагоў Вяльлі, пасьля рабочым на інвэнтарызацыі тэлефоннай сеткі ў Вільні. У пошуках працы даводзілася ѹ пакідаць Вільню, працаваць тэхнікам-чарцёжнікам на нейкай фабрыцы ў Варшаве, тэхнікам у Баранавічах, нават дырэктарам тарфянога заводу ў тых самых Баранавічах. У 1933 г. А. Антановіч жаніўся, і ягоная жонка сталася ягонай спадарожніцай, памочніцай, падтрымкаю ў цяжкія часы.

З жонкаю-памочніцай. 30-ыя гг.

А. Антановіч. 1942 г.

У 1942 г. падчас нямецкай акупацыі А. Антановіч закончыў кароткатэрміновыя настаўніцкія курсы пры Беларускай Вучыцельскай Сэмінарыі й адзін год працаўваў настаўнікам беларускай мовы ў Ашмянах. Ад 1942 да 1944 г. ён супрацоўнік Беларускага Музэю ім. І. Луцкевіча ў Вільні, дырэктарам якога ў той час быў Янка Шутовіч. Тут, у музэі, ён пазнаёміўся ў пасябраваў з мастаком П. Сергіевічам і мастацтвазнаўцам В. Дрэмам. Менавіта ў музэі А. Антановіч даведаўся пра ўснаваньне дзівосных кнігаў на беларускай мове, пісаных арабскім шрыфтам. У музэйных сховах быў экзэмпляр Аль-Кітабу (няпоўны), знайдзены археолягам І. Луцкевічам у вёсцы Сорак-Татары, што недалёка ад Вільні. І. Луцкевічу ўдалося пры дапамозе арабіста расшыфраваць фрагмент тэксту. Беларуская мова, на якой ён быў напісаны, была блізкай да сучаснай беларускай гаворкі Віленшчыны. І вось А. Антановіча ахапіла жаданьне заняцца вывучэннем гэтых рукапісаў. Тэхнічна школа, якую ён закончыў, не давала права паступіць у вышэйшую навучальную ўстанову, і Антановіч падрыхтаваўся ў здаў экстэрнам экзамен на атэстат съпеласыці. Цяпер нічога не перашкаджала ажыццяўленню плянаў вучыцца далей.

У 1944 г. ён быў узяты ў Чырвоную армію, у полк, які фармаваўся з жыхароў Літвы ў Ярцеве пад Смаленскам. Аднак вайна падыходзіла да канца й полк ня быў накіраваны на фронт. Дзеля свайго прыгожага почырку ў немаладога ўзросту ён працаўваў палкавым пісарам. Дэмабілізаваны ён вярнуўся да сям'і, у Вільню.

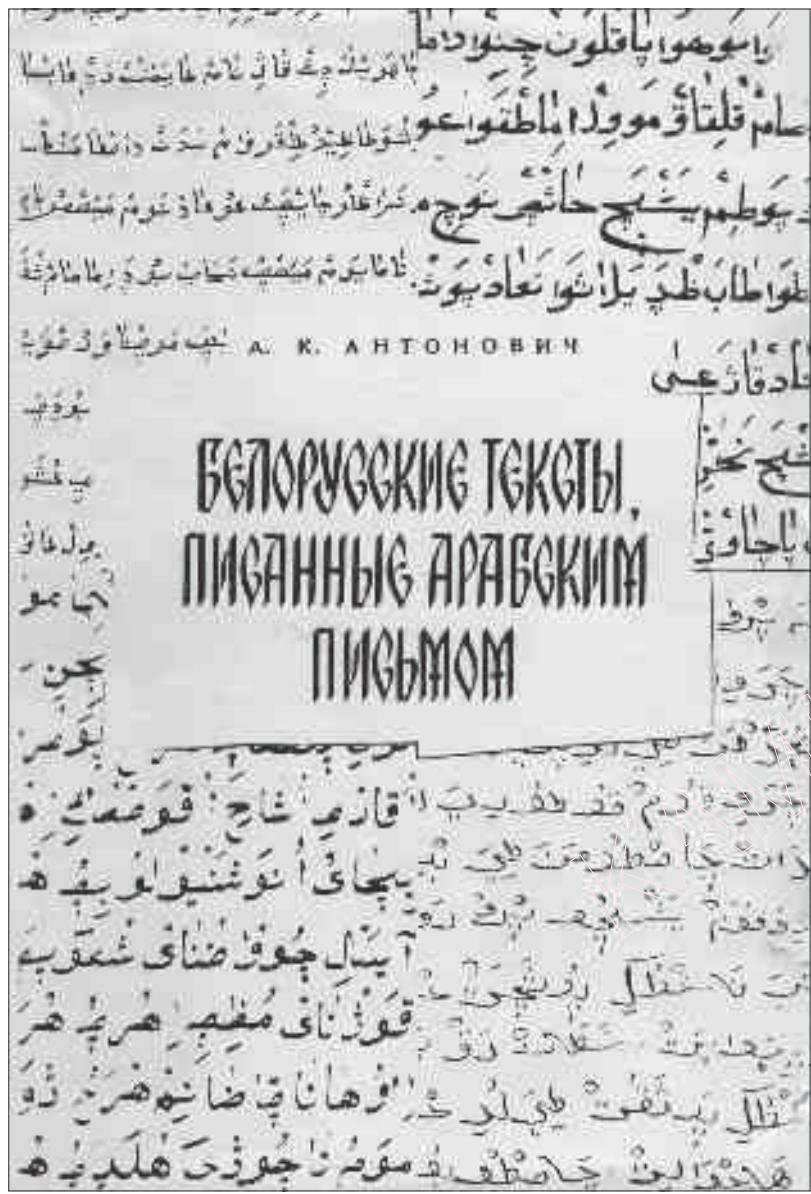
У верасьні 1945 г. А. Антановіч паступіў на філялягічны

ўспамагальныя работы. Так што тыя чуткі, якія хадзілі пра сям'ю Антановіча яшчэ ў ягоныя студэнцкія гады, мелі сваю рэальную падставу. Антановічы пражылі разам 47 гадоў, яна была сялянінам.

Кнішка А. Антановіча (доктарская дысэртация) была ў бібліятэках ССРУ у г. зв. абменных фондах, г. зн. за яе ў абмен можна было дастаць кожную патрэбную, нават самую рэдкую, кнігу. Патрапіла яна і ў многія замежныя бібліятэкі, і да прыватных асобаў. Сянонья - гэта ўжо бібліографічная рэдкасць.

Напісаная доктарская дысэртация. Зроблены яшчэ адзін крок угару па прыступках навукі. Але А. Антановіч быў не такі чалавек, каб затрымоўвацца на дасягнутым, ён меў шмат плянau, праектаў. 27 сінтября 1970 г. ён піша ў лісьце да дачкі Ганны (Ганна, па мужу Кэнэ, жыве цяпер у Бэрліне, захавала шмат цікавых звестак і матар'ялаў пра бацьку): "Заплянаваная падрыхтоўка да друку тэкстаў татарска-мусульманскай пісьменнасці на беларускай (і польскай) мове. Гэта праца вельмі цяжкая фізычна - вельмі шмат трэба транскрыбаваць тэкстаў і ў працэсе падрыхтоўкі тэкстаў трэба шукаць адказы на шматлікія пытанні, якія ўзыніклі ўжо ў працэсе першапачатковай працы над тэкстамі, хоць вядома, што не на ўсе пастаўленыя пытанні магчыма будзе зрабіць адказ. Праца можа патрабаваць гадоў пяць". У красавіку таго самага году ён пісаў: "На будучыню я абдумваю пляны падрыхтоўкі хрестаматый кітабных тэкстаў. Гэта работа на некалькі гадоў". У сваёй далейшай працы А. Антановіч хацеў дапоўніць тое, чаго не ставала ў дысэртациі ў што ягоныя апанэнты лічылі недахопам: падрыхтоўка самых тэкстаў, хрестаматый. Праф. А. Антановіч чытаў лекцыі ў Віленскім Універсітэце, браў удзел у канферэнцыях, пісаў артыкулы. Аднак не было дні, каб ён пасыля лекцыі на ўніверсітэце не сядзіць пры сваім пісьмовым стале і не праводзіць да позніяй ночы за кітабамі. Ён склаў слоўнік тэкстаў, які павінны быў дапоўніць дысэртацию.

35 гадоў, палавіну свайго жыцця, Антон Антановіч з'вязаў зь Віленскім Універсітэтам. Ён праішоў усе прыступкі,

Вокладка дысэртациі-кнігі А. Антановіча

факультэт Віленскага Ўніверсітэту, на катэдру славістыкі. Антановіч вылучаўся сярод іншых студэнтаў, яму было ўжо 35 гадоў, фактычна апошняя магчымасць вучыцца на стацыянары. Рэшта студэнтаў была значна маладзейшая - 18-25 гадоў. Сярэдняга росту, худы, запальня шчокі, востры нос, адзеты ён быў заўсёды вельмі акуратна: добра агпрасаваны касцюм, кашуля, крават, наглянцеваныя боцікі, насіў каплялюш, заўсёды гладка паголены, падстрыжаны. Большаясьць студэнтаў прыехала з правінцыі, жыла ў інтэрнаце, дзе не было ўмоваў агпрасаваць нагавіцы ці памыць кашулю. А можа проста яны не прыдавалі значэння свайму выглядзу. Адрозніваўся Антановіч ад сваіх калегаў-студэнтаў і сваім стаўленьнем да на-

А. Антановіч зъ сям'ёй жонкі.

вукі. Моладзь, якая трапіла ў вялікі горад-сталіцу з правінцыі, старалася "пазнаць жыцьцё". Хлопцы ѹ дзяўчата хадзілі ў кіно, на вечарыны, сустрэчы, жылі "аг сэсіі да сэсіі". А Антановіча найчасьцей можна было пасцяля лекцыяў пабачыць у бібліятэцы, наг кнігамі: у яго была адная мэта - навука. За ягоную працавітасць, здольнасць, сур'ёзныя адносіны да навукі яго цанілі выкладчыкі, асабліва проф. Абрамовіч. А. Антановіч меў ужо свое дзяцей. Хадзілі чуткі, што жонка разумее ѹ падтрымлівае мужа ѹ ягонай вучобе, стварае яму варункі для працы.

У 1950 г. вучобу закончыла немалая група літуаністаў, славістаў, германістаў, англістаў, раманістаў і спэцыялістаў клясычнай філалёгіі. Некаторыя зь іх сталі вядомымі вучонымі: акад. З. Зінкявічус, акад. Л. Мажуліс, праф. Г. Забуліс ды інш. У іхны лік уваходзіць і праф. А. Антановіч.

Першым мейсцам працы А. Антановіча быў Рукапісны адукацыйны архів Бібліятэкі Віленскага Універсітэту. Такая праца была яму даслабоды, сярод кнігаў ён адчуваў сябе найлепш. Адначасна ён займаўся ў выкладчыцкай працай, выкладаў польскую, расейскую, стараславянскую мовы, чытаў лекцыі па палеаграфіі. Аднак універсітэтскі выклад быў толькі першым крокам у яго-най навуковай кар'еры. Працуючы ў бібліятэцы, ён пачаў думкаў пра дысэртацыю. Ягонай даўняй мараі яшчэ з часоў працы ў Беларускім Музэі ім. І. Луцкевіча было заняцца кітабамі ѹ іншымі рукапіснымі тэкстамі на беларускай мове, пісанымі арабскім шрыфтам. Але час для такой працы быў неспрыяльны: кітабамі займаліся многія вучоныя ѹ пра гэта трэба было гаварыць ва ўступнай частцы працы, тады як імёны многіх дасьледчыкаў кітабаў нельга было нават згадваць. Сярод іх і ўмия гр. Янкі Станкевіча, каторы ў 1926 г. абараніў у Карлавым Універсітэце ў Празе дысэртацыю "Расшыфраванье ѹ трансълітэрацыя Аль-Кітабаў". Праца гэтая карысталася вялікай пашанай сярод мовазнаўцаў, але артыкулы Я. Станкевіча, надрукаваныя ў Менску ў Беларускай Акадэміі Навукаў паслужылі прычынай звольненія яго з працы віцэстаршыні ѹ сакратара Акадэміі за праяву нацыяналізму. Пасля вайны, калі гр. Янка

З жонкаю. 1959 г.

трансълітэраваць адзначаныя тэксты ў кірылічнае пісьмо. Дысэртацыя была зь вялікім посьпехам абароненая, а ейнаму аўтару прысуджаная ступень доктара філялягічных навукаў.

Вышэйшая навуковая ступень, пасылья тытул прафэсара яшчэ больш узмацавалі статус А. Антановіча на катэдры славістыкі й, наогул, у навуковых колах. Аднак сам А. Антановіч, хіба, ня мог-бы дамагчыся такіх посьпехаў у навуцы, нягледзячы на сваю працевітасць і здольнасць, каб не падтрымка сям'і, а перадусім жонкі, aggданай яму, упэўненай, што работа, якою ён займаецца, вельмі важная. Яна ўзяла на сябе, як успамінае дачка Ганна, ня толькі ўсе сямейныя клопаты, але й памагала яму непасрэдна ў ягонаі працы, робячы фатачопіі ці іншыя

Станкевіч жыў на эміграцыі, ягонае ўмія называць было забаронена. Былі ў іншыя адыёзныя ўмёны. Аднак А. Антановіч ня мог пісаць пра кітабы, не назваўшы ўсіх, хто імі займаўся. Гэтага не дазваляла яму этыка вучонага.

І вось ён пачаў шукаць новай тэмы, таксама звязанай са старабеларускай мовай, якая была дзяржаўной у ВКЛ. Такую тэму ён знайшоў. Ягоная кандыдацкая дысэртацыя была прысвеченая аналізу мовы судовай (актавай) кнігі ковенскага земельнага суда 1566-1567 гг. Цяпер Рукапісны архіў Бібліятэкі Віленскага Ўніверсітэту быў ня толькі мейсцам працы, але й рабочым габінэтам А. Антановіча. Жывучы ў двухпакаёвой кватэры на вул. Савіч, 4 зь сям'ёй, жонкай і дзецьмі, ён дома паўнавартасна праста ня мог працаваць. У рабочы час ён застаўся ў бібліятэцы, дзе й працаваў да позняга вечара. "Асноўная задача досьледу, - пісаў А. Антановіч у аўтарэфэрэце сваёй кандыдацкай дысэртацыі, - дасыльдаваць мову судовых кніг, якія помніка старабеларускай канцялярскай пісьменнасці, якія паўстаю на літоўскай моўнай тэрыторыі, асабліва звязаныя з арбітрай ў іх элементах літоўскай мовы. У гэтай сувязі робіцца спроба акрэсліць народнасць пісараў ці іх паходжанне з адной або другой моўнай сферы".

У 1961 г. аddyлася абарона дысэртацыі, якая праішла пасяпхова. А. Антановіч праявіў сябе як здольны дасыльчык, дакладны, нават пэдантычны ў аналізе матар'ялу. Ягоныя высновы ў абагульненіі былі аргументаваныя, пераконваючыя. З абаронай дысэртацыі змяніўся статус А. Антановіча, як вікладчыка, палепшилася ягонае матар'яльнае становішча. Ён займаецца выкладчыцкай працай. Ягоныя калегі на катэдры ацанілі пэдагагічныя здольнасці А. Антановіча. Ён умеў знаходзіць контакт з кожным чалавекам, незалежна ад ягонай адукацыі ў сацыяльнага статусу, ставіўся да ўсіх праста й пасяброўску, меў пачуцьцё гумару, які цаніў і ў іншых людзях. Студэнты, каторым ён чытаў лекцыі ці з каторымі вёў практичныя заняткі, таксама падкрэслівалі гэтыя рысы ягонага харектару. Пляменьніца А. Антановіча, якая была ў ягонаі сту-

дэкткай, успамінае: "Гэта такі быў добры й мудры выкладчык, што мы, студэнты, ніколі не адчувалі паміж ім і намі розніцы ні ва ўзросце, ні ў ведах". Апрача выкладчыцкай А. Антановіч вёў і навуковую працу, узрэзьнічаў у канфэрэнцыях, пісаў артыкулы.

Пачатак 60-ых гг. быў часам пэўнай палітычнай аглігі. Цяпер можна было ўжо называць раней адыёзныя ўмёны. І вось Антановіч бярэцца за ажыццяўленне сваёй мары - дасыльдаванье кітабаў. Гэта была надзвычай цяжкая, вымагаючая вялікай акуратнаі работы, задача. А. Жураўскі пісаў у Артыкуле "Беларуская мова ў мусульманскай літаратуре": "А. Антановіч у беларускім мовазнаўстве наогул вядомы як спэцыяліст па старажытнай актавай пісьменнасці, якая ў часы ВКЛ стваралася на беларускай мове на этнічнай літоўскай тэрыторыі. Заняўшыся пазней вивучэннем тэкстаў, напісаных арабскім пісьмом, дасыльчык прысьвяціў гэтай праблеме многа гадоў стараннай творчай працы. Ён увесь час падтрымоўваў цесную сувязь зь беларускім філёлягамі, не аднаго разу выступаў перад імі з паведамленнемі аб выніках свайго дасыльдаванья, і ягоныя работы па вивучэнню гэтых тэкстаў увесь час былі навідавоку беларускіх мовазнаўцаў. Не шкадуючы ні часу, ні ўласных сродкаў, дасыльчык напрацягу многіх гадоў старанна вивучаў важнейшыя кнігасховішчы Савецкага Саюзу, выявіў прыватных асобаў, у якіх яшчэ захоўваюцца такія кнігі, наладзіў контакты з замежнымі дасыльчыкамі і ўстановамі. У выніку працяглых і карпатлівых пошукаў А. Антановічу ўдалося скамплектаваць цэлую бібліятэку рукапісаў, напісаных у розныя часы на беларускай і польскай мовах. Сабраныя ім 24 кнігі ў выглядзе фатакопіяў, электраграфічных копіяў і мікрофільмаў у сучасны момант зьяўляюцца адзінай у сьвеце калекцыяй гэтага роду помнікаў".

Аднак зьбіраныне матар'ялу гэта быў першы ў, бадай, найлягчэйшы этап працы над арабскім тэкстамі розных жанраў, аль-кітабамі, тэфсірамі-тэкстамі карана на арабскай мове з падрадковым перакладам на беларускую або польскую мовы,

тэджвідаў-зборнікаў - правілаў чытаньня арабскага тэксту карана. Перад Антановічам стаяла нялёгкая задача перадаць спосаб адлюстраваньня арабскіх знакаў для беларускіх гукаў так, каб яны дакладна перадавалі арыгінал. Для гэтага трэба было транскрыбаваць і трансъслітэраваць тэкст, прыдумваючы розныя дадатковыя значкі, г. зн. прыдумаць сваю ўласную систэму трансъслітэрацыі. Трэба было ня толькі добра вывучыць арабскае пісьмо, але й акрэсліць ролю тых значкоў у рукапісах, якія ўжывалі татарскія пісары, каб, напрыклад, перадаць беларускія галосныя (у арабскім пісьме галосных няма). Незвычайна працаёмкая работа заняла шмат часу. Да таго-ж трэба было перарабіць аграпедна пішучую машынку ў самому друкаваць тэкст, бо ніхто іншы зрабіць гэтага ня мог. Ніводная друкарня не магла ў той час набраць тэкст дысэртацыі.

Дзякуючы незвычайнай працаўлівасці ў працаздольнасці, дысэртацыя А. Антановіча выйшла ў 1968 г. у выглядзе кнігі, спосабам ратапрынту, накладам 560 асобнікаў. Абарона гэтай дысэртацыі, якая называлася "Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система", была надзвычайным здарэннем. А. Жураўскі пісаў: "Дасыльдаваныне А. Антановіча заслугоўвае самай высокай ацэнкі ў зьяўляеца значным укладам у беларускае мовазнаўства. Яно паказвае, што помнікі, напісаныя арабскім пісьмом, утвараюць вельмі каштоўны дадатак да беларускай кірылічнай пісьменнасці таго часу. Параўнальнае іх вивучэнне адкрывае магчымасць пастаноўкі ў вырашэнням многіх пытанняў гісторыі беларускай мовы, у першую чаргу такіх, як праблема адносінаў старой беларускай літаратурной мовы да народна-гутаркавай, грамадзка-культурнай функцыі беларускай мовы ў старажытнасці, некаторыя аспекты беларуска-польскіх моўных адносінаў і інш. Каштоўнымі зьяўляюцца разгледжаныя рукапісы ў для вивучэння многіх пытанняў гісторычнай дыялекталёгіі беларускай мовы. Вывучэнне іхнай лексыкі дасыць цікавы матар'ял для слоўніка беларускай мовы". А. Антановіч быў у той час адзінным дасыльчыкам, які мог